

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1937-38

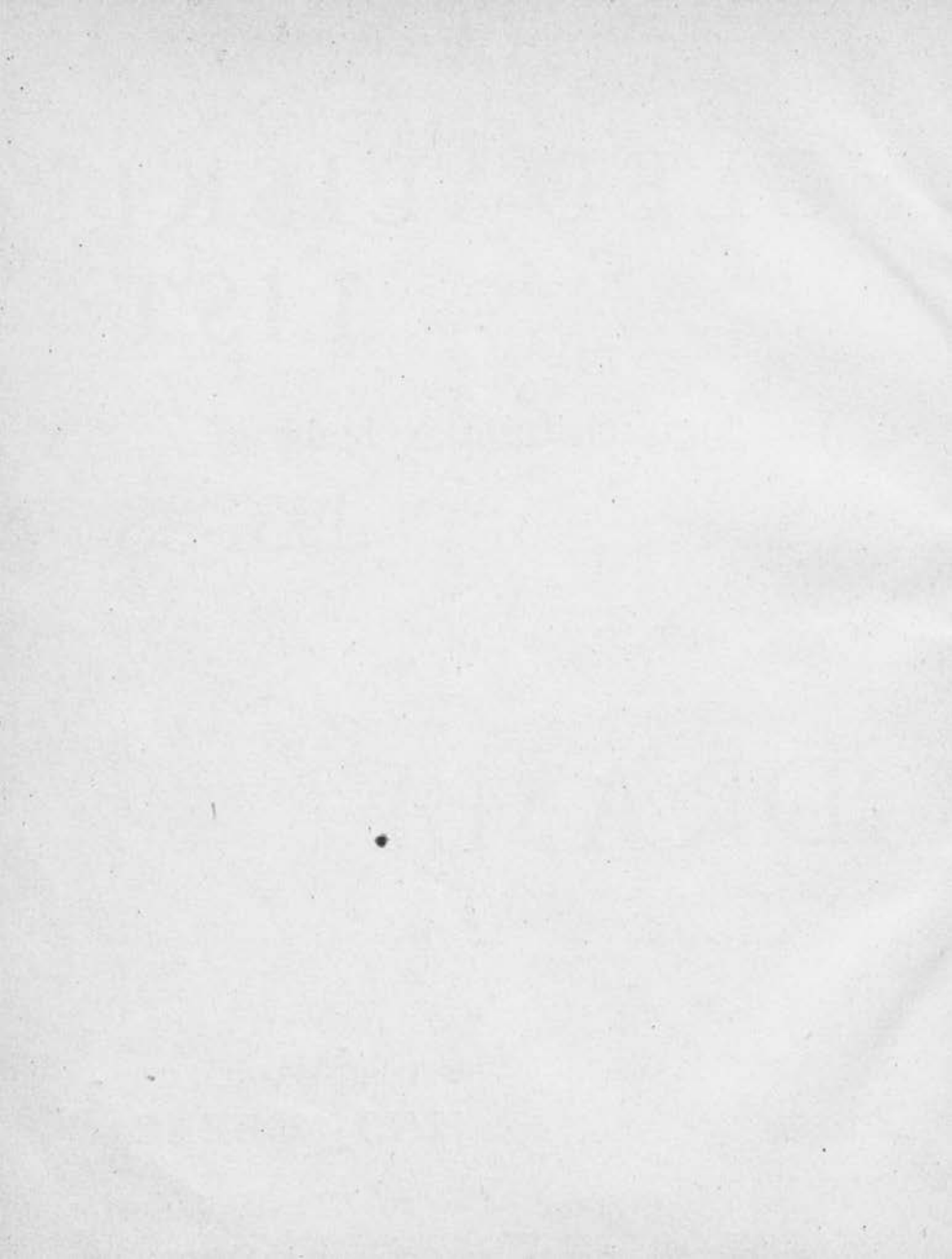
DRAMA

W. SHAKESPEARE:

JULIJ CEZAR

Din 2:50

030024832

42110

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1937/38

DRAMA

Štev. 1

SHAKESPEARE:

JULIJ CEZAR

PREMIERA 25. SEPTEMBRA 1937.

Tragedijo »Julij Cezar« je Shakespeare dovršil na prelomu stoletja, blizu leta 1600., v dobi, ko je bila njegova tvorna in oblikovna moč na višku, tik pred nastankom »Hamleta«, s katerim predstavlja drama o rimskem diktatorju poseben vrhunec v njegovi dramatik. Kakor je »Hamlet« tisto Shakespearjevo delo, v katerem je zgodovinsko snov preustvarjal najsvobodneje, da je tem določene podal svojo osebno izpoved, izpoved svetle osebnosti v mračnem in zločinskem svetu, tako je »Julij Cezar« nemara njegova najobjektivnejša zgodovinska drama, zasnovana in izvedena v popolnem skladu z zgodovinskim virom, ki ga je našel pri zgodovinarju in življenjepisцу Plutarhu.

Po svoji snovi je »Julij Cezar« politična drama, ki kaže odločilne dogodke v rimskem javnem življenju na prehodu stare in častiljive republike v cesarstvo. Republikanski Rim se je izčrpal in v državi vstajajo politično in vojaško nadarjeni možje, Marij, Sulla, Pompej in naposled Cezar, ki s svojim genijem oblastiželjno izkoriščajo položaj ali pa morda slutijo in spoznavajo, da zahteva vse življenje nove državne oblike, ki jo potem skušajo pogoditi z ustvarjanjem diktatur. Ti možje povrsti podirajo drug drugega, dokler naposled ne zavlada Cezar. In temu zadnjemu predhodniku cesar-

stva se še poslednjič postavi po robu umirajoči duh republike, ki kmalu nato ugasne tudi sam.

To zgodovinsko in politično snov je Shakespeare s svojim umetniškim pogledom razbral in razložil tako čudovito in globoko človeško, da je ta stara drama o še starejšem državnem prevratu zmeraj živ pouk in zmeraj živa pobuda k razmišljanju o velikih stvareh življenja. Osrednji konflikt drame, imenovane po velikem Rimljanu, je kljub temu, da Cezar sredi nje pade, vendarle boj med stvariteljem nove državne oblike in republikancem Brutom. Kajti po tej smrti postane Cezarjeva ideja samo še silovitejša in udarnejša in Mark Antonij in mladi Oktavijan, kasnejši imperator Avgust, sta samo njeno orodje. In ravno ta osrednji konflikt, ki je po svojem jedru tako izrazito političen, je Shakespeare osvetlil najbolj človeško.

Nasprotje med Cezarjem in Brutom je pokazal kot tisto večno, zmeraj pereče in zmeraj zanimivo, neresljivo nasprotje med genijem in plemenitim človekom, med genijem, ki je obremenjen s premnogimi človeškimi slabostmi, a ki vendar leži na njem znamenje božanstva, in pa človekom, ki ga odlikujejo vse kreposti od plemenitosti do modrosti, ki pa je navzlic temu vendarle samo človek, ustvarjen za plemenito in visoko življenje, a ne za ustvarjanje. V Brutovem in Cezarjevem primeru torej nasprotje med vladarjem ali diktatorjem, ki ga je izbrala usoda, med vladarjem, ki je obdarjen s stvarniškim čutom za naravo stvari in za veliko nujno časa, in državljanom, ki veruje in se bije za svoj apriorni politični ideal.

Nasprotje teh dveh značajev je Shakespeare pokazal in poudaril v mnenju nastopajočih oseb, v besedah in v ravnanju. Razumljivo pa je, da je Brut kot aktivni del konflikta izdelan podrobneje in globlje kakor Cezar, ki ima samo nekaj kratkih in neznačilnih nastopov. Več, Shakespeare je hotel biti do kraja objektivni in je pokazal Cezarja celo že v telesnem in morda tudi duševnem propadu. Zato so monumentalne besede, ki jih govori Cezar o sebi, tu pa tam polne nekega votlega patosa in kažejo nesoglasje z resničnostjo. Tako zlasti, ko se primerja s »severno zvezdo«¹ glede njene nepremičnosti, dasi ga je pravkar »premaknil«² z laskanjem zarotnik, ki mu je ustrezno razložil ženine sanje. Ali res je, da je tam šlo za njegovo

lastno osebo. Toda resnična veličina Cezarjeva se zadostno pokaže v dogodkih po njegovi smrti, ki se razpletajo zaradi njega in ki se razpleto v smislu njegove ideje.

Spopad, do katerega privede nasprotje med Brutom in Cezarjem je usoden in tragičen za oba. Cezar pade, dasi misel, ki ga je vodila, naposled zmaga. Brut pa doživi težjo dramo. Ta človek, ustvarjen za državljana, se mora izneveriti svoji pravi naravi, ko sprejme vodstvo zarote. Stopiti mora z načrtane in določene mu poti in se nasilno primorati k dejavnosti, ki mu je tuja in za katero nima ne očesa ne moči, kajti njegovemu gibanju se takoj spočetka pridružijo nečisti nagibi posameznikov, ki jih vodita sebičnost in pohlepnost. In spričo teh motivov je čisti Brut nerealen političen sanjač, ne pa mož, ki bi jih umel podrediti svoji volji.

Vzporejanje Cezarja in Bruta je Shakespeare — mislim, da ne slučajno — izvedel tudi v neki smeri, ki je nadvse poučna in značilna. To je primerjanje obeh mož v njunem najprivatnejšem življenju, v rodbini. Vse, kar pokažejo prizori o Cezarjevem rodbinskem življenju je ženin strah za njegovo življenje in še mimogrede, a nemara ne samo zaradi vernosti izrečena Cezarjeva beseda o ženini neplodnosti. Torej same stvari elementarne važnosti, brez intimnosti, brez toplote. Samoten, svoboden in zaprt hodi mož usode svoja pota. Drugače pa Brut. Med njim in ženo je Shakespeare ustvaril prizor tako intenzivne zakonske skupnosti in duševne povezanosti, da mu zlahka ni najti podobnega. Da, to je zakon visokoumnega in plemenitega državljana. To je pravi njegov svet, kar potrdi tudi predsmrtna Brutova skrušenost, ko izve za ženino smrt. Mož usode bi šel morda z bolečino dalje, smrt najbližjega človeka ga ne bi zadržala ali uklonila niti za trenutek.

Ravno tako značilna sta oba nasprotnika tudi v smrti. Cezar pade z razočaranjem in bridko resignacijo: »Et tu, Brute? — Torej padi, Cezar!« Njegov vzklik ne pomeni samo: Tudi ti me izdajaš, marveč: Niti ti me nisi pojmil! Zopet lakonična beseda samotne in vase zaprte veličine, ki z mračno mislijo o svetu in nekako rade volje odhaja, ko mora iti. Brut umre poražen, toda ponosen in še z nekim plemenitim obžalovanjem tega, kar je započel: »Zdaj se umiri, Cezar: tebe nisem napol tako rad ubil kot sebe...« S podobnini

bsedami umrje iz lastne volje tudi drugi vodja zarotnikov, Kasij: »Cezar, zdaj maščevan si, in z istim mečem, ki ubil je tebe.« Ne upam si trditi, da je v teh dveh izrekih izpovedan kes in vendar čutim v njih trohico obžalovanja in morda nekega spoznanja, ki ga pri začetku zarote ne Brut ne Kasij nista mogla imeti. Na vsak način pa oba izrazita s svojo smrtjo Cezarjevo zmago, zmago ideje, zoper katero sta vstala.

Kljub temu, da se je Brut uprl toku stvari in človeške zgodovine, ki ga je pogazila, ga Shakespeare ne zametuje niti ne povečuje. Gleda ga kot človeka z neko usodo in ga dosledno opisuje, kakršnega ga vidi. S svojim čustvom se ne nagiba ne na to ne na ono stran, ne brani in ne poudarja ne genija ne državljana in ne cezarstva ne republikanstva, marveč gleda boj med tema dvema idejama in značajema kot mogočen prizor človeških moči, ki so mu zanimive, dragocene in ki jih jasno razume v vsej njihovi nerazrešni prepletenosti. V tem je nedosegljiva umetniška zrelost »Julija Cezarja«, čigar snov je po svojem političnem značaju tako nevarna za pristranost in pristrastnost. Shakespeare pa se je znal izogniti temu in tudi vsemu vnanjemu veličju, v katero bi ga bila zgodovina s svojo mogočnostjo lahko zavedla. Ustvaril je dramo pretresljive človečnosti in tiste prave dramatike, pri kateri potekajo vsi dogodki resnično iz napetosti med pomembnimi značaji v usodnih srečanjih.

J. Vidmar.

Iz Antonijevega govora

(»Julij Cezar«, III. dej. 2. prizor.)

Poslušajte, prijatelji, Rimljani!
Cezarja bom pokopal, ne slavil.
Dejanja zla človeka prežive;
dobrina često se s kostmi pokoplje.
Tak bodi s Cezarjem! Brut plemeniti
vam je dejal, da bil je častihlepen;
če res je bil, težko se je pregrešil,

in Cezar plačal je težko svoj greh.
Tu, z dovoljenjem Brutovim in drugih
(ker Brutus vam je častivreden mož;
in to so vsi, o vsi so častivredni)
k sprevodu Cezarju govoril bom.
Prijatelj mi je bil, pošten in zvest;
a Brutus dé, da bil je častihlepen,
in Brutus res je častivreden mož.
Privedel je vjetnikov mnogo v Rim,
država spravila je odkupnino.
To kaže pač, da bil je častihlepen?
Nad siromaki jokali se je Cezar:
iz trše pač snovi je častihlepje.
A Brutus dé, da bil je častihlepen,
in Brutus res je častivreden mož.
Samí ste videli: o Luperkalih sem
ponudil trikrat mu kraljevo krono;
trikrat jo je odbil — iz častihlepja?
A Brutus dé, da bil je častihlepen,
in Brutus res je častivreden mož.
Besedam Brutovim ne ugovarjam,
jaz govorim o tem samo, kar vem.
Vsi ste ljubili ga in ne brez vzroka:
kaj brani žalovati vam za njim?
Razsodnost, k topi zveri si zbežala,
pobedastèl je človek! — Potrpite!
Srce mi v krsti je pri Cezarju,
molčati moram, dokler se ne vrne.
Še včeraj bi beseda Cezarjeva
pred svetom obveljala: zdaj leži

in zadnji revež se mu ne prikloni.
Meščanje, če srce in misli vam
razpaliti bi hotel v srd in bes,
krivico delal Brutu bi in Kasiju,
ki veste, da oba sta poštenjaka.
Ne, nočem njim krivice, hočem rajši
pokojniku krivico, sebi, vam,
kot tem možem, ki vsi so poštenjaki.

Shakespeare: Julij Cezar

Stoletja in tisočletja so rodila može, katerih veličastna usoda je prešla ne samo v zgodovino, temveč se je okrog njih stvorila legenda, ki govori o njih samih, o času, v katerem so živeli, o ljudeh, ki so jih obdajali; o njih rasti in padcu... Julij Cezar je postal junak romanov in dram v toliki meri, kot morda nobena druga historična osebnost in čudno je, da uživa isti sloves ženska, ki je živela v isti dobi z njim — Kleopatra...

*

Cezar je vojak, je državnik, je nosilec ideje. In človek v njem stoji prost spon, čeprav tu pa tam zakoleba. — Kako lepo komponira Shakespeare tega velikana v intimno idilo domačega doma, kako toplo, skoraj naivno zaljubljeno mu prigovarja žena Kalpurnija, naj ne hodi v senat... In tudi v tem je genialna poteza Shakespearja, da je dal svojim največjim tudi vse lastnosti majhnih... Cezar ne podleže Kalpurniji, on pravi:

Plašljivci mro po večkrat, predno umró;
junak okusi smrt samo enkrat.
Največje, kar sem čul kedaj čudes,
se zdi mi to, *da se ljudje boje*,
ko vidijo, da smrt, ta nujni konec,
vsakomur pride, kadar mora priti.

II. D., 2. pr.

Bradati dramaturgi, Butthaupt, Vischer in celo Strindberg očitajo Cezarju oblastnost, češ:

Nevarnost dobro ve,
da Cezar je nevarnejši od nje.
Dva leva sva, rojena isti dan,
a jaz starejši, grozovitejši.

II. D., 2. pr.

Ogromnega, silnega je hotel videti Shakespeare Cezarja pred seboj. Igralsko in po obsegu uloge mu je naklonil le majhen del, — zato pa vlada duh njegov v vseh prav do konca in mu postavlja spomenik...

*

Cezarju nasproti igra Brutus... Ne iz zavisti, ne iz malenkostnih nagibov, temveč samo iz one blagorodne bojazni, da se veličina Cezarjeva, ki troši trenutno blagoslov, ne izprevrže v prokletstvo lažnega častihlepja...

Zase jaz,
nimam vzroka, da bi ga pehal;
samo za splošnost. Krone si želi:
kako bi to ga spremenilo, to je.
Dan sončen, ta nam gada izvali;
Zato previdno! — Kronati ga? — Dobro:
potem zares mu izročimo želo,
da z njim poljubno škodi nam lahko.
Zloraba veličine je, če vest
odloči od moči: in, da priznam, pri njem
opazil nisem, da bi mu strasti
obvladale razum. A skušnja kaže,
da je ponižnost lestva slavohlepju.

II. D., 1. pr.

Mlad, bister tava po labirintu tajn, katerim do dna nihče priti ne more... Iz njega raste predhodnik onega junaka, ki ga je par stoletij kasneje uklenil v formo Dostojevski — Razkolnikov...

Vsi zavistniki Cezarjevi, katere gonijo v zaroto le malenkostni nagibi, se oklenejo Bruta z vso strastjo bojazljivcev in koristolovcev... Brutov pristanek odloča, da dobi zgodovina novo podobo..

Še tretji je tu: suhi in upali mislec Kasij. Tudi v njem gori upor. A ta ima popolnoma drugačno gonilno vzmet... Imenuje se zlato, oblast, časti... V Kasiju živi zares vse ono, kar zarotniki podtikajo Cezarju...

Ko se vihar bojev in revolucije razbesni in se pokaže, da je za upornike vse izgubljeno, tedaj se odmakne Kasij od svoje vere v Epikura in prične verovati v spomine... Ubije ga dvom v uspeh podjetja, ki ga je započel.

Cezar je zgodovinska drama. Vendar damo lahko tem Rimljanom danes druga imena in imeli bomo sodobno dramo... Razburkan čas nam kaže isto podobo, kot jo je gledal pred 2000 leti Forum Romanum. Samo imena junakov so druga — sicer je ostalo vse isto!

Uprizorili smo tega Shakespearja v smislu onih uprizoritev, ki jih občinstvo že pozna. Premagali smo zapeljivost sodobnosti in ostali v Rimu, kjer vladajo še stari Bogovi in kjer velja modrost Katonova in Ciceronova... Lepota in globina Shakespearjeve poezije naj imata svoj praznik in naj se postavita vštric Hamleta in Romea in Julije.

Tako pričnemo novo delo in novo sezono s polno vero v uspeh, poslanstvo in dolžnost, ki jo nosi slovensko gledališče. *Ost.*

Prihodnja dramska premiera

so J. Pahorja »Viničarji«, izvirna socialna drama iz Slovenskih goric. Z resno dramatsko napetostjo popisuje J. Pahor v svojem delu boj viničarske raje zoper svojega gospodarja in gospoda, vzporedno pa črta spor med tem mogočnjakom in njegovim sinom, ki se postavi na stran tlačениh. Socialni boj, ki se zaključi z rodbinsko dramo. Delo režira B. Kreft.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

JULIJ CEZAR

Žaloigra v petih dejanjih. — Spisal Shakespeare. — Poslovenil Oton Župančič.

Režiser: prof. O. Šest.

Julij Cezar	Levar
Oktavij Cezar	Kralj
Mark Antonij	Gregorin
Cicero	Lipah
Popilij Lena	Cesar
Mark Brut	Jan
Kasij	Skrbinšek
Kaska	Jerman
Publij	Pianecki
Trebonij	Presetnik
Cina	Plut
Deci Brut	Drenovec
Metel Cimber	Sever

zarotniki

Flavij	tribuna	Presetnik
Marul		Stupica
Vedež		Debevec
Prvi meščan		Murgelj
Drugi meščan		Tič
Lucij	Brutovi sluge	Slavčeva
Strato		Daneš
Klavdij, Cezarjev sluga		Potokar
Titinij		Sever
Mesala		Presetnik
Pindar		Bratina
Lucilij		Vertin
Kalpurnija, soproga Julija Cezarja		Maria Vera
Porcija, soproga Brutova		Mira Danilova

Senatorji, meščani,anke, spremstva i. t. d.

Dejanje se vrši najprej v Rimu, nato v Sardih in pri Filipih.

1. slika: Cesta v Rim. — 2. slika: Cesta v Rimu. — 3. slika: Brutov vrt. — 4. slika: Soba v Cezarjevi palači. — 5. slika: Seja senata na Kapitolu. — 6. slika: Forum. — Pavza. — 7. slika: Taborišče pri Sard. — 8. slika: Filipiska ravšina. — 9. slika: Bojišče pri Filipih.

Nove kostume izdelala gledališka krojačnica pod vodstvom garderoberja Hrovata in ge Habičeve.

Dekoracije po načrtih ing. arch. Franza izdelala gledališka slikarna pod vodstvom g. Skružnija.

Scensko muziko komponiral H. Svetel.

